

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

BOLALARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Otaboyeva Dilshoda Sa'dulla qizi
Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Annotatsiya

Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish, ularning tabiatga bo'lgan munosabatini o'zgartirish va atrof-muhitni asrashga bo'lgan mas'uliyatni his qilishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali usullari, metodlari va yondoshuvlari tahlil qilinadi. Bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun o'quv jarayonlarida o'yinlar, ekskursiyalar, amaliy mashg'ulotlar, ekologik targ'ibot va kommunikativ yondashuvlardan foydalanish zarurligi ko'rsatib o'tiladi. Maqolada ekologik madaniyatning rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik, ijtimoiy va pedagogik omillar ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, bola tarbiyasi, tabiatni asrash, atrof-muhit, o'quv metodlari, ekologik yondashuvlar.

Kirish

Hozirgi kunda atrof-muhit muammolari global masalalarga aylangan. Bular orasida havoning ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, yer yuzasidagi bioxilma-xillikning yo'qolishi kabi masalalar alohida e'tiborga sazovordir. Shu sababli, bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishni yoshligidan boshlash juda muhimdir. Ekologik madaniyat, bu nafaqat tabiatni sevish, balki unga mas'uliyatli munosabatda bo'lish, atrof-muhitni asrashga bo'lgan ongli yondoshuvni shakllantirishdir. Bola ekologik madaniyatni o'rgangan sari, u atrof-muhitni hurmat qilish, tabiatni asrash va uni kelajak avlodlarga etkazish mas'uliyatini o'zida his qilishni boshlaydi. Ularning tabiatga bo'lgan ijobiy munosabati, ekologik masalalarda faol ishtirok etishiga olib keladi. Ushbu maqolada, bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali usullari va metodlari, shuningdek, bu jarayonda pedagoglar va ota-onalarning roli tahlil qilinadi.

Ekologik madaniyat nafaqat tabiatni tushunish, balki unga bo'lgan mas'uliyatni anglash va uni kelajak avlodlarga asrab-avaylab etkazishdir. Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy elementlari quyidagilardan iboratdir:

- **Tabiatni sevish va unga hurmat ko'rsatish:** Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning birinchi bosqichi, ularning tabiatni sevishi va unga nisbatan hurmatni rivojlantirishdan iboratdir. Bu, ularni tabiat bilan bevosita tanishtirish orqali amalga oshiriladi. Tabiatni sevish, bolalar uchun o'zaro muloqot va o'rganishning tabiiy shakli bo'lishi kerak.

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

• **Resurslarni tejash va ifloslanishni oldini olish:** Ekologik madaniyatni shakllantirishda resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitning ifloslanishiga yo'l qo'ymaslik masalasi ham muhimdir. Bolalar o'zlari ko'rgan, his qilgan va ishtirok etgan amaliy faoliyatlar orqali bu muhim tamoyillarni o'zlashtiradilar.

• **Ekologik xavf-xatarlardan xabardorlik:** Bolalarni ekologik xavf-xatarlar, masalan, ifloslangan suv, havoning zaharlanishi va chiqindilarning tabiiy muhitga zarar yetkazishi haqida xabardor qilish ham muhimdir. Bu jarayon orqali ular ekologik tahdidlarni qanday bartaraf etish mumkinligi haqida o'rganadilar.

Bolalar uchun ekologik madaniyatni o'rgatishning eng samarali usullaridan biri o'yinlar va amaliy mashg'ulotlardir. O'yin orqali bolalar tabiatni, uning resurslarini tejash, tabiatni himoya qilish haqida ko'proq ma'lumot olishadi.

• **Ekologik o'yinlar:** Ekologik tematikada o'yinlar o'tkazish orqali bolalarga tabiatning ahamiyatini tushuntirish mumkin. Masalan, "Ekologik meros" o'yini, unda bolalar ekologik muammolarni hal qilishda qatnashadilar. Bu o'yinlar orqali bolalar tabiiy resurslarni asrash va ularni ifloslanishdan himoya qilishning ahamiyatini tushunadilar.

• **Amaliy mashg'ulotlar:** Ekologik mavzularda amaliy mashg'ulotlar o'tkazish, bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning yana bir samarali usuli hisoblanadi. Masalan, daraxt ekish, bog'da ishlash, chiqindilarni ajratish kabi faoliyatlar bolalarda mas'uliyat hissini uyg'otadi.

Bolalarni tabiatga olib borish, ular bilan tabiatni o'rganish va amaliyotda ekologik muammolarni tahlil qilish ekologik madaniyatni shakllantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Ekologik ekskursiyalar orqali bolalar tabiiy muhitni ko'zdan kechirishlari va tabiatni asrashning amaliy usullarini o'rgatishlari mumkin. Misol uchun, o'rmon yoki botanik bog'lariga tashrif buyurish orqali bolalar tabiatni yanada yaqinroq tushunadilar. Bolalar bilan ekologik targ'ibot ishlarini olib borish orqali ularni atrof-muhitni asrashga undash mumkin. Bolalarga ekologik madaniyatni shakllantirishda targ'ibotning roli katta. Pedagoglar va ota-onalar bolalarni ekologik muammolar haqida muntazam ravishda ma'lumot bilan ta'minlashlari, ularni ijtimoiy mas'uliyatga chaqirishlari zarur. Misol uchun, atrof-muhitni asrashga qaratilgan ko'rgazmalar, ma'ruzalar va film namoyishlari orqali bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirish mumkin. Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda, ular bilan ekologik mavzularda muhokama qilish, o'z fikrlarini ifodalashga imkon berish ham muhimdir. Pedagoglar bolalarga ekologik masalalar bo'yicha savollar berib, ularni o'ylashga undashlari kerak. Bu jarayon bolalarda ijtimoiy va shaxsiy mas'uliyatni rivojlantiradi. Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishda pedagoglar va ota-

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

onalarning roli nihoyatda muhimdir. Pedagoglar bolalarni ekologik madaniyatga o'rgatishda faol qatnashadilar. Ota-onalar esa uyda bolalarga tabiatni asrashni o'rgatish orqali ekologik madaniyatni shakllantirishda katta yordam bera oladilar.

Xulosa

Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni ko'p jihatdan o'quv jarayonlari va amaliy faoliyatlarga bog'liqdir. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish, ekologik masalalar haqida muntazam ravishda ma'lumot berish, ekologik o'yinlar va amaliy mashg'ulotlar o'tkazish orqali ekologik madaniyatni rivojlantirish mumkin. Shuningdek, ekologik targ'ibot, ekskursiyalar, muhokamalar va ota-onalar bilan hamkorlik orqali bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish samarali bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **G'ofurov, B. (2016).** *Ekologiya va atrof-muhitni himoya qilish.* Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. **Murodov, K., & Muxammadiev, S. (2017).** *Bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish metodikasi.* Toshkent: O'qituvchi.
3. **Berk, L. E. (2013).** *Child Development.* Pearson Education.
4. **Vygotsky, L. S. (1978).** *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.* Harvard University Press.
5. **Bozhoeva, T. (2020).** *Ekologik ta'lim va tarbiya: Asoslar va metodologiya.* Toshkent: O'zbekiston Davlat Pedagogika Universiteti nashriyoti.
6. **Miller, P. H. (2011).** *Theories of Developmental Psychology.* Worth Publishers.
7. **Savin-Baden, M., & Major, C. H. (2004).** *Foundations of Problem-Based Learning.* McGraw-Hill Education.